

СІМЕЙНЕ ПРОФКОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК НОВИЙ ВИД ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті розкрито особливості роботи сімейного профконсультанта з учнями та їх батьками в системі шкільної освіти. Розглянуто та проаналізовано найбільш розповсюджені підходи та позиції батьків в родині щодо вибору майбутньої професії дітей.

Ключові слова: сімейне профконсультування, шкільна освіта, позиції батьків, вибір майбутньої професії.

В статье раскрыты особенности работы семейного профконсультанта с учениками и их родителями в системе школьного образования. Рассмотрены и проанализированы наиболее распространенные подходы и позиции родителей в семье к выбору будущей профессии детей.

Ключевые слова: семейное профконсультирование, школьное образование, позиции родителей, выбор будущей профессии.

The article deals with the main features of work of family professional counselor with pupils and their parents in the school education system. Most common approaches and parents positions toward children's choosing of future profession were described and analyzed.

Key words: family professional counseling, school education, parents positions, choosing of future profession.

Відомо, що вдало обрана професія підвищує самоповагу і позитивне уявлення людини про себе, скорочує частоту фізичних і психічних проблем, що пов'язані зі здоров'ям і посилюють задоволеність життям. Безумовно, адекватність вибору і рівень оволодіння професією впливає на всі сторони і загальну якість життя. Тому так важко для людини, що вступає в світ професій, зробити правильний вибір.

Сучасна соціальна дійсність пропонує людині велику кількість різних перспектив. Вибрати серед них буває досить важко, тим більше для людини мало знайомої з динамічним та мінливим світом професій. Тут на допомогу учневі приходять його батьки, оскільки часто вони відіграють провідну роль у процесі вибору ним майбутньої професії. Близькі люди мають колосальну силу впливу і з точки зору профорієнтації.

Серед найбільш розповсюджених ситуацій та підходів в родині щодо вибору майбутньої професії дітей виділимо наступні:

1. Династичний підхід – це приклад батьків, певні сімейні заняття, виховання з урахуванням вимог майбутньої професії, оволодіння її навичками і розвиток характеру. Головне у та-

кому вихованні – позитивний підхід, схвалення батьками особливостей власної професії.

2. Географічний підхід – професія соціально значуща і шанована в даному регіоні. Саме тому при її виборі не завжди керуються особистою схильністю. Задоволення від праці дає колектив однодумців і повага суспільства.

3. Клановий підхід – об'єднання двох попередніх методів за родинним або національним критерієм.

4. Батьківська мрія – це гібрид «престижної професії» і династичного вибору. Підхід характеризується проекцією на дітей батьківських бажань: «я завжди хотів, щоб ти став економістом». Зазвичай наслідками такого підходу є образа, почуття незадоволеності, майбутня професія не за фахом.

5. Самовизначення – найбільш сприятливий варіант профорієнтації, який разом з тим ставить досить високі вимоги до особистості людини. Включає ситуації вільного вибору та виваженого, спільно продуманого рішення. У даному випадку сім'я займає найбільш значущу позицію – це коло рідних, де вибір завжди буде підтриманий.

6. Ситуація гіперопіки – прийняття рішення за дитину.

Вибір професії не обмежується психологічною підтримкою. Але на перших порах самовизначення дитина потребує саме цієї допомоги. Звернення до професіонала – одне з найкращих рішень. Найбільш ефективною є профконсультація, в якій приймають участь батьки учнів [1; 2; 3]. Зазначимо, що новим видом діяльності сучасного вчителя є сімейне профконсультування.

Метою даної статті є теоретичний аналіз сутності та специфіки сімейного профконсультування.

Визначимо основні позиції батьків щодо професійного майбутнього дітей:

1. Позитивна активна позиція – батьки намагаються допомогти дітям обрати професію з урахуванням їх індивідуальних психофізіологічних особливостей.

2. Жорстка активна позиція – батьки безапеляційно, інколи в ультимативній формі пропонують дитині свій вибір професії і навчального закладу. При цьому індивідуальні особливості дитини, її ставлення до такої ситуації враховуються мінімально або взагалі ігноруються, жодних пояснень дитині не дається.

3. Пасивна позиція – батьки самоусуваються, надаючи дітям можливість самостійно формувати професійний план.

Хочемо відмітити, що до профконсультанта зазвичай звертаються дві категорії батьків: ті, що не знають, на кого перекласти відповідальність за прийняття рішення, і ті, хто успішно сприяють самовизначенню дитини і прагнуть приймати рішення, володіючи вичерпною інформацією.

Проаналізуємо найбільш типові помилки батьків при виборі майбутньої професії їх дітей:

1. Пропозиція батьків не відповідає індивідуальним особливостям дитини, оскільки батьки недостатньо адекватно оцінюють можливості дитини. Дана помилка легко коригується в процесі інтерпретації результатів тестування;

2. Батьки не враховують, що вибір професії – це процес не лише раціональний, але й емоційний. Тому, навіть цілком адекватна порада інколи відхиляється – дитина не бачить себе у запропонованій діяльності. Профконсультант має пояснити батькам значення емоційної розповіді про свою роботу, про інші відомі їм професії. Необхідно запропонувати

дітям можливість наочного ознайомлення з різними професіями;

3. Пропозиція батьків не відповідає мотивації дитини, оскільки батьки не приймають її серйозно (ще малий і нічого не розуміє) або хочуть, щоб дитина реалізувала їх плани (станеш лікарем, будеш нас лікувати). Завдання профконсультанта полягає у поясненні батькам, що якщо дитина отримає професію, яка не відповідає її індивідуальним особливостям, вона не стане хорошим спеціалістом. Крім того, неправильно обрана професія може зіпсувати характер і нанести шкоду здоров'ю;

4. Батьки пропонують дитині не професію, а навчальний заклад. Така пропозиція взагалі не сприймається дитиною в якості поради, а батьки, не дивлячись на участь, оцінюються як самоусунені. У даному випадку профконсультант пояснює, що спочатку слід обрати професію, а потім – навчальний заклад;

5. Батьки пропонують дитині обрати професію, яка, на їхню думку, завжди буде у запиті. Батькам слід пояснювати, що дитина повинна обрати таку професію, в якій вона буде конкурентноспроможною.

Найбільш адекватні поради батьків стають не сприйнятими, якщо між дітьми і батьками відсутній психологічний контакт. Зазвичай, порушення сімейних взаємовідносин настає саме тоді, коли дитина стає підлітком. У даному контексті ми розглядаємо конфліктні ситуації, які викликані неправильною поведінкою батьків:

1. Часто батьки підлітка не усвідомлюють необхідність перебудови відносин «дорослий – дитина», продовжують звичну лінію поведінки. Батьки скаржаться профконсультанту на раптову погану поведінку, грубість, брехливість, непокору. Профконсультант пояснює батькам причини цієї захисної реакції і необхідність побудови нових стосунків, заснованих на взаємоповазі і взаємодовірі;

2. Інколи батьки роблять проекцію своїх власних якостей, почуттів, проблем на дитину. Це породжує неадекватні вимоги і очікування. Через це у дітей виникає психологічний захист по типу заперечення – вони просто перестають чути те, що їм говорять. Профконсультант зазначає, що дитина – вільна істота, сама у змозі сприймати тільки ті поради, які відповідають її самовідчуттю;

3. Деякі батьки висувають дитині завищені вимоги, що не відповідають її можливостям; постійно ставлять їй у приклад більш успішних однолітків, старших, а інколи і молодших братів і сестер. Така поведінка призводить до формування у дитини неадекватної самооцінки, комплексу меншовартості. Батьки звинувачують дитину у лінощах. Профконсультант пояснює батькам реальні можливості дитини, що неадекватна поведінка батьків призвела до таких наслідків, обговорює можливі варіанти виправлення цієї ситуації;

4. У деяких батьків провідним є мотив, який виглядає як турбота про дитину, але фактично є відображенням їх тривожності, нетерпимості, егоїзму. Такі батьки фактично перекладають на дитину свої проблеми, а це додаткове навантаження може викликати у дитини стрес. Профконсультант має допомогти батькам зрозуміти, що складні проблеми не мають швидких рішень і налаштуватися на тривалу роботу.

Профконсультант допоможе не лише точніше оцінити вже проявлені здібності і наміри, але й визначити потенціал, який ще прихований, зробити прогноз розвитку здібностей.

Узагальнюючи вище представлені позиції, зазначимо, що батькам і їх дитині потрібна підтримка психолога при виборі професії, якщо: професії, які дитина намітила для себе, як бажані, мало узгоджуються одна з одною; дитина всіляко відмовляється обговорювати проблему вибору професії, мотивуючи тим, що ще зарано; вибір, зроблений дитиною, різко розходиться з очікуваннями батьків; дитина не рідко приймає рішення під впливом своїх друзів, батьків.

У процесі своєї роботи профконсультант має створити довірливі, відверті стосунки з батьками учнів. В основі цих довірливих стосунків лежать безумовна повага, визнання того неспокою, що переживають батьки, які звернулися в консультацію з приводу проблем дитини. Надзвичайно сприяє встановленню контакту вміння фахівця проявити своє ставлення до батьків як таких, що щиро зацікавлені у правильному виборі майбутньої професії дітей, глибоко знають і розуміють їх.

Під час першої і другої зустрічей з батьками необхідно приділяти належної уваги роз'ясненню можливих цілей і завдань про-

фконсультування. Одним з основних завдань перших двох зустрічей з батьками є їх орієнтація в структурі і завданнях профконсультативної роботи, формування установки на спільний аналіз проблеми професійного самовизначення дитини. На будь-якому етапі профконсультативної роботи своїм зацікавленим ставленням і всебічним розглядом проблеми профконсультант має стимулювати увагу батьків до позитивних сторін проблеми і активний пошук можливих рішень.

У процесі профконсультаційної роботи необхідно попереджати батьків про можливі труднощі, ускладнення і перешкоди в процесі проведення професійно-консультативної роботи. Профконсультант має попередити можливість виникнення у батьків очікування негайних результатів. Важливим є той факт, щоб, орієнтуючи на досягнення бажаного результату, фахівець не навіював би в той же час невиправданих очікувань, які можуть призвести в кінцевому результаті лише до почуття невиправданих надій.

Бесіда, що проводиться профконсультантом за результатами всебічного вивчення окремого випадку, переслідує кілька цілей: 1) визначення основ професійного самовизначення учня; 2) виявлення вікових особливостей, що здійснюють вплив на професійне самовизначення підлітків та юнаків; 3) докладне обговорення загального стану психічного розвитку дитини, а також характеру, ступеня і причин виявлених труднощів, умовно-варіативного прогнозу; 4) розгляд закономірностей реалізації профконсультативного процесу; 5) обговорення проблем батьків, їх ставлення до труднощів дитини; 6) спільна розробка системи конкретних заходів допомоги; 7) планування подальших зустрічей (у разі необхідності).

У ході заключної бесіди профконсультанта з батьками пропонують наступні рекомендації по її проведенню:

- бажано вести бесіду одночасно з обома батьками, оскільки це допомагає отримати більш об'єктивну і різнобічну картину життя дитини і дозволяє батькам відчувати загальну відповідальність за долю дитини;

- на початку бесіди необхідно спонукати батьків до вільного, відвертого обговорення проблем дитини, з'ясуванню питань, що їх цікавлять;

- необхідно з'ясувати їх уявлення про причини труднощів вибору професії дитиною і засоби їх розв'язання, допомоги, їх думка про те, які цілі можна ставити перед дитиною, на яке майбутнє її орієнтувати [4; 5].

Досвід показує, що позитивна оцінка профконсультантом тих чи інших конкретних виправданих виховних дій або установок батьків може суттєво підвищити їх упевненість в своїх силах. Важливим завданням профконсультанта є зняття тривоги у близьких учня, побоювань за нього і одночасно поглиблення розуміння його труднощів, посилення чутливості до потреб дитини. В свою чергу, батьки мають пам'ятати, що при виборі професії не слід позбавляти дитину права на помилку, а навчити її приймати рішення у цій сфері. Вибір, який дитина робить зараз, не є остаточним. Багато хто з різних причин змінює професію протягом життя, оскільки змінюється ситуація на ринку праці. Можливо, обрана професія завжди буде цікавою, а, можливо, через деякий час переваги зміняться, головне тут – прагнення найбільш повно реалізувати свої можливості.

Узагальнюючи вище проаналізоване можна зазначити, що сім'я – це простір, де формується ставлення до професійної діяльності.

У дорослих є своє уявлення про професію, яке вони, часом не усвідомлюючи, передають дитині. Якщо батьки ставляться до професійної діяльності як до значущої частини свого життя, розглядають її як засіб самореалізації і самовираження, то дитина з раннього дитинства засвоює, що задоволеність життям тісно пов'язана з професією і навпаки.

Література

1. Грецов А. Выбираем профессию. Советы практического психолога / А. Грецов. – СПб.: Питер, 2005. – 97 с.
2. Махаева О.Л. Я выбираю профессию / О.Л. Махаева, Е.Е. Григорьева – М.: УЦ «Перспектива», 2005. – 137 с.
3. Основы выбора профессии. Факультативный курс для выпускников школ, часть 3. – Вологда, 1997. – 214 с.
4. Профконсультационная работа со старшеклассниками / Под ред. Б.А. Федоришина. – К.: Рад. школа, 1980. – 160с.
5. Психологическое сопровождение выбора профессии / Под ред. Л.М. Митиной. – М.: Флинта, 2003. – 112с.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2011 р.